

Az egyedülálló harmincasok és negyvenesek néhány jellemzője az ezredforduló után

Betekintő

Napjainkban a 30 és 49 év közöttiek negyede–harmada nem él házasságban vagy élettársi kapcsolatban, és az egyedülállók kétötöd részének még sosem volt tartós párkapcsolata. A kapcsolatok halasztása és növekvő bomlékonysága miatt 2001 és 2011 között megnőtt a harmincas és a negyvenes éveikben járó egyedülállók száma, de az egyedülálló életforma terjedése a 2010-es években megállt, és a partner nélküli helyzetből való kilépés is könnyebbé vált.

A 30–49 éves egyedülállók iskolai végzettsége valamivel alacsonyabb, társadalmi-gazdasági helyzete rosszabb, mint a párkapcsolatban élőké. A kapcsolatban még nem élt nők átlagos iskolázottsága magasabb, mint a hasonló helyzetű férfiaké, és az egyedülálló nők közül többen élnek nagyvárosban, mint a pár nélküli férfiak. A korábban párkapcsolatban élt egyedülálló nők gyakran alkotnak a gyermekeikkel egyszülős családot, míg a férfiak nagyobb valószínűséggel élnek egyedül vagy a szüleikkel.

Az egyedülállók mintegy fele szeretne három éven belül összeköltözni egy partnerrel, házasságkötést pedig a férfiak harmada és a nők negyede tervez. Egy partnerrel való összeköltözéstől a legtöbb egyedülálló azt várja, hogy boldogabbak, elégedettebbek legyenek, és hogy javuljon a szexuális életük. Az anyagi helyzetük javulását elsősorban a nők várják, azt pedig inkább a férfiak gondolják, hogy ha párkapcsolatban élnének, a szüleik és a környezetük, a barátaik jobb véleménynel lennének róluk.

BEVEZETÉS

Közismert, hogy az elmúlt évtizedek során – a nemzetközi trendekbe illeszkedve – általános és mélyreható változások mentek végbe a párkapcsolatok területén Magyarországon (l. pl. Murinkó és Rohr 2018 összefoglalását). Megszűnt a házasság mint párkapcsolati életforma kizárólagossága. Általánossá vált, hogy a fiatalok első párkapcsolatuknak az élettársi együttélést választják, amelyek egy része később házassággá alakul, ám nem kevés közülük felbomlik. Magas szinten stabilizálódott a válási hajlandóság, és a házasságok mintegy kétötöd része nem az egyik fél halálával, hanem válással ér véget. Az első párkapcsolatukat egyre később kez-

dik a fiatalok, később kötnek házasságot, többen maradnak hosszabb-rövidebb ideig partner nélkül, az újraházasodás valószínűsége is csökkent, következésképpen minden korcsoportban emelkedett az egyedülállók aránya. Megváltoztak a különböző párkapcsolati választások mozgatórugói és a mögöttük meghúzódó társadalmi mechanizmusok, átalakult a kapcsolati formák jelentése és az egyéni életpályán belül betöltött szerepe.

A párkapcsolati változások egyik fontos eleme az egyedülálló életforma terjedése, amely az elmúlt két évtizedben népszerű publicisztikai témává is vált. A közbeszédben tükröződő érdeklődés ellenére kevés társadalomtu-

dományos kutatás vizsgálta az egyedülállókat vagy a szingliket.

A tartós párkapcsolat – élettársi együttélés vagy házasság – nélkül élő egyedülállók minden korcsoportban megtalálhatók, a jelenség tehát nem csak a fiatalokat érinti. A 2016-os mikrocenzus adatai szerint az egyedülálló nők 28%-a és a férfiak 45%-a 30 év alatti, a nők több mint fele és a férfiak negyede 50 éves vagy idősebb, és csak az egyedülálló nők 19%-a és a férfiak 30%-a tartozik a 30 és 49 év közötti korcsoportokba. A harmincas és negyvenes éveikben járó egyedülállók pedig tágabb csoportot jelentenek, mint a „szinglik”, bár ez utóbbi fogalom meghatározásában nincs egyetértés. A szinglik közé általában csak a gyermekteleneket sorolják, sőt, a szűken vett meghatározás szerint csak a magasan képzett, fogyasztásorientált, egyedül élő nagyvárosiak tartoznak a csoportba, akik tudatosan választották ezt az életformát. Murinkó és Spéder (2015: 12) csupán a 30–49 éves népesség 3%-ára becsülte a legszűkebb értelemben vett „szinglik” részarányát. A létszámuk olyan alacsony, hogy „a makrostatisztikai számbavételekkor nehezen kimutathatóak. Ugyanakkor társadalmi hatásuk a modellnyújtás miatt vélhetőleg nagy, mivel a tömegkommunikáció is valóságos számuknál nagyobb arányban mutatja be ezeket a házasságra, partnerkapcsolatra 'időt szakítani nem tudó' fiatal szakemberek életstílusát” (Tóth 1999: 58).

A jelen elemzésben egy sokkal tágabb megközelítést alkalmazunk, és minden további megkötés nélkül azokat a 30–49 év közötti nőket és férfiakat vizsgáljuk, akik nem élnek tartós párkapcsolatban (házasságban vagy élettárssal). Részletesen megvizsgáljuk a 30–49 év közötti egyedülálló nők és férfiak élet helyzetét, párkapcsolati és családalapítási terveit és várankozásait, és összehasonlítjuk őket a megfelelő korú, tartós párkapcsolatban élő társaikkal.

A párkapcsolatok (vagy azok hiánya) önmagában is fontos kutatási területét jelenti a népeségtudománynak és a szociológiának, ám szerepük a születésszám alakulásának szempontjából is meghatározó, hiszen a gyermekvállalás egyik előfeltételét jelenti a (megfelelő) párkapcsolat. Az életútban egyre későbbre tolódó első tartós partnerkapcsolat és a kapcsolatok növekvő bomlékonysága pedig megnehezíti, hogy a párok meg tudják valósítani a gyermekvállalási terveiket. Ezért a párkapcsolatok formaváltozását mozgóató erők feltárása a termékenységi viszonyok átalakulása szempontjából is kulcskérdés. A tartós párkapcsolat hiánya az érintettek életminősége és jólléte szempontjából is lényeges. Az elmagányosodás, a partner által nyújtott társas támogatás hiánya a harmincas és negyvenes egyedülállókat is sújthatja, de a középkorú és az idős egyedülállók is hasonló problémákkal szembesülnek.

AZ EGYEDÜLÁLLÓ ÉLETFORMA TERJEDÉSE 1990 UTÁN MAGYARORSZÁGON

Az 1990 óta eltelt időszakban lényeges változások történtek a hazai népesség családi állapot szerinti összetételében (Murinkó és Rohr 2018). A házasságban élők aránya 1990 és 2011 között radikálisan, 61-ről 44%-ra csökkent (a csökkenés 2011 és 2016 között nem folytatódott). Folyamatosan növekedett a nőtlenek és a hajadonok, illetve az elváltak

részaránya, az özvegyeké pedig gyakorlatilag nem változott. Mára a nők és a férfiak körében egyaránt többségbe kerültek a nem házas családi állapotúak, és a 15 éves és idősebb férfiak 41%-a nőtlen, a nők 29%-a pedig hajadon. A nőtlenek és hajadonok közül azonban sokan nem tekinthetők egyedülállóknak, hanem élettársi kapcsolatban élnek, és az elváltak és az

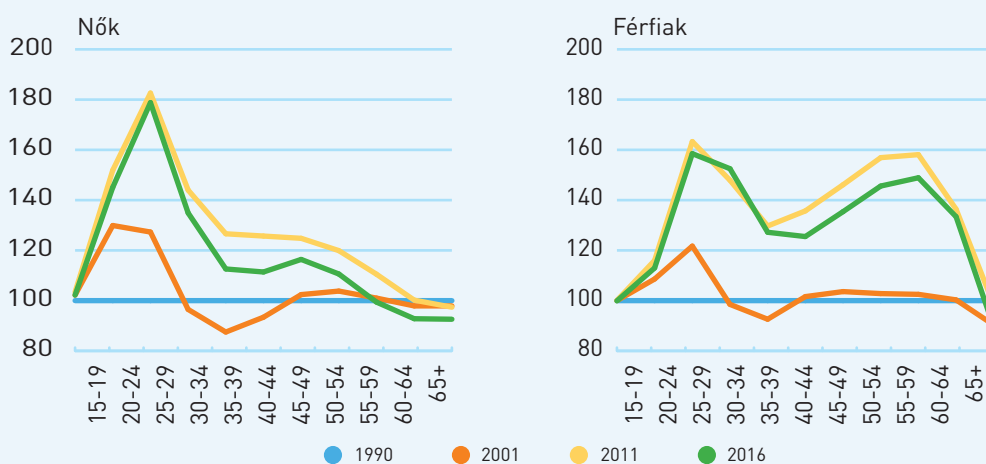
özvegyek körében is találunk egyedülállókat. 1990-ben a férfiak 37 és a nők 44%-a, 2016-ban a férfiak 41 és a nők 48%-a volt egyedülálló abban az értelemben, hogy nem élt sem házasságban, sem élettársi kapcsolatban. 2016-ban a 30 év alattiak és a 65 fölötti nők körében már az egyedülállók alkotják a legnagyobb párkapcsolati csoportot, és a 30-as és 40-es korosztálynak is mintegy egynegyede–egyharmada nem él párkapcsolatban.

A tartós párkapcsolat nélkül élők aránya 1990 és 2011 minden korcsoportban emelkedett (1. ábra). Az 1990-es években csak a 30 év alattiak körében történt növekedést, amelynek valószínűsíthető oka az első tartós párkapcsolat későbbi életkorokra történő halasztása volt. Ezzel szemben a 2000-es évek első évtizedében az egyedülállók aránya a 65 év alattiak minden korcsoportjában jelentősen megemelkedett. Ebben az időszakban a házasságban élő fiatal és középkorú népesség arányának jelentős visszaesését az élettársi kapcsolatok gyors

terjedése csak részben ellensúlyozta. 2011 és 2016 között pedig a korábbi trend megfordult, és néhány százalékponttal csökkent az egyedülállók aránya. Úgy tűnik tehát, hogy az egyedülálló életforma terjedése sem a harmincasok–negyvenesek körében, sem a teljes népességben nem folytatódik. Ennek legfőbb oka az, hogy az első tartós párkapcsolat és az első házasságkötés későbbre halasztásának évtizedes trendje megállt, és a halandóság és a nemek közötti halálozási különbség lassan javul.

A nemek szerinti arányokban megmutatkozik, hogy a férfiak rendszerint később alapítják az első párkapcsolatukat és később kötnek házasságot, mint a nők, a férfiak rosszabb halandósági viszonyai miatt jóval több nő özvegyül meg és marad egyedül (bár az utóbbi években némi javulás történt ebből a szempontból), míg az elvált és az özvegy férfiak gyakrabban házasodnak újra, mint a nők.

1. ábra: Az egyedülálló, 15 éves és idősebb női és férfi népesség arányának változása 1990-hez viszonyítva korcsoportok szerint, 2001, 2011 és 2016 (1990 = 100 %) Források: KSH Népszámlálások 1990, 2001, 2011, KSH Mikrocenzus 2016. Saját számítás

A párkapcsolatokkal foglalkozó nemzetközi szakirodalom több lehetséges elméleti magyarázatot kínál a párkapcsolatok átalakulásának, ezen belül az egyedülálló életforma terjedésének átfogó értelmezéséhez. Egyesek szerint a globalizáció, a gazdasági

bizonytalanság és a nehezen megjósolható életutak miatt kötnek kevesebb házasságot az emberek, és helyette a kevesebb elköteleződéssel járó élettársi köteléket vagy az egyedülálló életformát választják, valamint emiatt bomlékonyabbá is váltak a kapcsolatok (Beck 1992;

Giddens 1992; Mills and Blossfeld 2013). Ehhez kapcsolódik az a megközelítés, amely szerint a gazdaságilag hátrányos helyzetűek számára nem elérhető a házasságkötés és a házasságon belüli gyermekvállalás (Perelli-Harris and Gerber 2011). A második demográfiai átmenet elmélete pedig az általános értékváltozásokkal, a vallásosság háttérbe szorulásával és az individualizációval magyarázza a párkapcsolatok és a termékenység területén tapasztalható változásokat, és az elmélet szerint elsősorban a fiatalabb, képzetesebb, magasabb társadalmi státuszúakra jellemzők az „új” kapcsolati formák (van de Kaa 1987; Lesthaeghe 1996).

Az egyedülállók növekvő arányát Magyarországon a gazdasági változások, a fiatalok fokozott individualizálódása, az értékpreferenciák átalakulása, a magyar férfiak korai halandósága és a párkapcsolati formák pluralizálódása együtt alakítja (Utasi 2002: 116–117; Somlai 1999). A fiatalok az 1980-as évek vége óta egyre később alakítják ki az első tartós párkapcsolatukat (Spéder 2005), így egyre hosszabb az egyedülálló életszakasz. A halasztás mellett az 1980 után születettek

körében már azok aránya is csökken, akik egy adott életkorig tartós kapcsolatot alakítanak ki, tehát nem csupán elhalasztják ezt az életeseményt, de az is lehet, hogy át sem élnek azt. A válási arányszám viszonylag magas és 2008-ig kis mértékben emelkedett (Makay 2018), és a házasságnál bomlékonyabb élettársi kapcsolatok terjedése szintén növeli az egyedülállók számát. És végül csökken egy válás után az újraházasodás aránya (Murinkó és Rohr 2018).

A családformák pluralizációjával és az átalakuló párkapcsolati magatartással foglalkozó kutatások közül viszonylag kevés szól kifejezetten az egyedülállókra. Magyarországon az első ilyen vizsgálat Utasi Ágnes (2002, 2004) szinglikutatása volt, és későbbi elemzések is foglalkoztak az egyedülállók helyzetével (pl. Sántha 2008, 2012; Murinkó és Spéder 2015; Rövid 2018; Tóth 2018), azonban minden elemzés – az alkalmazott nézőponttól és a rendelkezésre álló adatoktól függően – némileg másként határozta meg a célcsoportját, ezért az eredményeiket nehéz összehasonlítani.

ADATOK ÉS MÓDSZEREK

Az elemzés során egy nagymintás kérdőíves adatfelvétel, a Népeségtudományi Kutatóintézet Életünk fordulópontjai panelkutatásának adatait hívjuk segítségül. A kutatás 2001-ben indult ($n = 16\,363$) és 2016/17 fordulóján zajlott az ötödik kérdezési hullám ($n = 9\,295$) (az adatfelvételt részletesen Murinkó és Spéder 2016-os kötete ismerteti). A vizsgálat egyik kiemelt témája a párkapcsolatok: részletes kapcsolattörténeti információkat tartalmaz, amelyek segítségével felrajzolható a válaszadók kapcsolati életútja. Minden hullámban rendelkezésre áll a válaszadók társadalmi-gazdasági helyzete, a párkapcsolatokkal kapcsola-

latos attitűdök, a kapcsolat minőségének mutatói, az egészség és a jól-lét jelzőszámai, és a saját személyes tervek és várakozások. Az Életünk fordulópontjai panelkutatás 2001-es első hullámának és a 2016/17-es ötödik hullámának adatait hasonlítjuk össze. Az eredményeket nemi bontásban és súlyozva közöljük.

Egyedülállónak tekintjük azokat, akik a kérdés időpontjában nem éltek együtt házasság- vagy élettársal, attól függetlenül, hogy mi a hivatalos családi állapotuk és hogy van-e külön élő partnerük.²² Részben fedik egymást, de az egyedülállók és az egyedül élők különböző csoportokat takarnak: az egyedül élők

²² A házastársuktól külön élőket is egyedülállónak tekintjük, ha nincs élettársuk.

minden esetben egyedülállók is, míg a partner nélküliek nem feltétlenül élnek egyszemélyes háztartásban. Az egyedülállók két csoportját különböztetjük meg egymástól: akiknek eddig még nem volt együtt élő partnere (házas- vagy élettársa) és akik egy válás, özvegyülés vagy élettársi kapcsolat megszakadása után maradtak egyedül. Az eltérő párkapcsolati tapasztalatuk indokolja ezt a különbségtételt, és várhatóan az élethelyzetük és a terveik alapján is eltér egymástól az egyedülállók e két alcsoportja.

Az Életünk fordulópontjai adatfelvétel első hullámában a 30–49 éves válaszadók (n = 5 690) közül 1 383 fő volt egyedülálló (483 fő még nem élt partnerrel és 900 fő már igen),

az ötödik hullámban pedig a megfelelő életkorú válaszadók (n = 4 002) között 1 120 egyedülállót találtunk (közülük 469 főnek nem volt még partnere és 651 főnek már volt). Az ötödik hullám adatai az eredeti panelminta és a fiatal kiegészítő minta tagjait egyaránt tartalmazzák.

Az elemzés első részében az egyedülállók demográfiai (nem, életkor, családi állapot, gyermekszám) és társadalmi–gazdasági jellemzőit (iskolai végzettség, munkaerő-piaci helyzet, jövedelem, háztartásszerkezet, lakóhely) írjuk le. A második részben a (gyermekvállalási és párkapcsolati) terveiket és a párkapcsolattal kapcsolatos várakozásait ismertetjük.

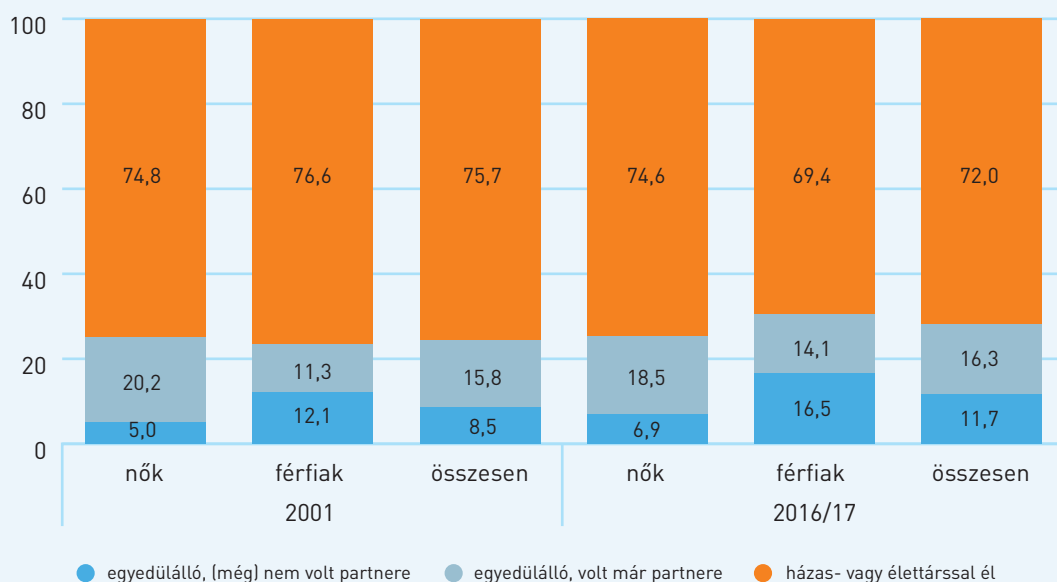
DEMOGRÁFIAI ÉS TÁRSADALMI-GAZDASÁGI JELLEMZŐK

Mindkét vizsgált időpontban, 2001-ben és 2016–2017 fordulóján is a 30 és 49 év közöttiek mintegy háromnegyede párkapcsolatban élt, tizede egyedülálló volt korábbi kapcsolat nélkül, és 16% élt egy felbomlott kapcsolat után házas- vagy élettárs nélkül (2. ábra). Összességében másfél évtized alatt kis mérték-

ben, 35-ről 42%-ra nőtt az egyedülállókon belül azok aránya, akiknek még sosem volt partnere. A férfiak körében magasabb azon egyedülállók aránya, akik még nem éltek párkapcsolatban, míg több nő maradt egy korábban felbomlott élettársi együttélést vagy házasságot követően egyedül, mint férfi.

2. ábra: A 30–49 éves nők és férfiak összetétele párkapcsolati típus szerint, 2001 és 2016/17 (%)

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás

Természetesen a különböző párkapcsolati életutat bejártak korszerkezete is eltér egymástól (1. táblázat). A partnerrel még nem élt egyedülállók a legfiatalabbak – bár 2001-ben a 35%-uk tartozott a negyvenes korosztályba, 2016/17-ben pedig már 45%-uk. A házas- vagy

élettárssal élők korcsoport szerinti összetétele megegyezik a megfelelő életkorú teljes minta megoszlásával, a felbomlott párkapcsolat után egyedülállónak váltak pedig kissé idősebbek náluk.

1. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő nők és férfiak korcsoport szerinti összetétele, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Korcsoport	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
30–34	45,9	17,8	24,6	17,3	14,6	19,5
35–39	21,1	19,7	21,9	38,0	20,6	24,5
40–44	13,9	24,2	23,9	34,4	34,5	31,0
45–49	19,1	38,4	29,6	10,3	30,4	25,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
30–34	39,9	18,0	23,3	28,2	21,1	16,8
35–39	23,8	22,8	22,8	26,8	19,6	26,3
40–44	18,3	25,2	24,4	31,0	31,0	31,0
45–49	18,1	34,0	29,5	14,0	28,3	25,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A korábban már párkapcsolatban élt egyedülállókat hivatalos családi állapot szerint vizsgálva jelentős különbségeket találunk a két adatfelvétel időpontja, valamint a nők és a férfiak között (2. táblázat). Több mint kétszeresére (a nők körében háromszorosára) nőtt a nőtlenek és hajadonok aránya 2001 és 2016/17 között, miközben az özvegyek és az elváltak részesedése csökkent. A házasságkötés halasztása és a bomlékonyabb életvársi kapcsolatok terjedése magyarázza, hogy egyre több az

egyedülállók között a nőtlen és a hajadon. Ha a házastársuktól külön élő, valószínűleg válófélben levő válaszadókat is az elváltak közé soroljuk, a korábban házas egyedülállók több mint 90%-a nem a házastárs halála, hanem szakítás miatt maradt egyedül.²³ Míg 2001-ben a nők körében 17%-ot tett ki az özvegyek aránya, másfél évtizeddel később csak 6% özvegy, amelyben a férfiak javuló halandósági viszonyai is szerepet játszanak.

2. táblázat: Az egyedülálló, korábban már párkapcsolatban élt 30–49 éves nők és férfiak családi állapot szerinti összetétele, 2001 és 2016/17 (%) Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Családi állapot	2001			2016/17		
	Nők	Férfiak	Összesen	Nők	Férfiak	Összesen
Nőtlen, hajadon	10,2	27,8	16,3	32,2	48,8	39,4
Házass, külön él	9,4	7,0	8,6	8,7	10,4	9,4
Özvegy	17,1	3,6	12,4	6,4	0,9	4,0
Elvált	63,3	61,6	62,7	52,8	39,9	47,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az eltérő párkapcsolati életútjuk ismeretében nem meglepő, hogy jelentősen eltér egymástól a partnerrel élők és az egyedülállók két csoportjának gyermekszáma (3. táblázat). A párkapcsolatban még sosem élt egyedülállók kevés kivételtől eltekintve gyermektelenek. A felbomlott partnerkapcsolat után egyedül maradtak többségének született gyermeke,

de a gyermekszámuk elmarad a házas- vagy élettárral élőkétől. 2001 és 2016/17 között nőtt az egyedülállók körében a gyermektelenek részesedése, a kettő vagy több gyermekkel rendelkezőké pedig csökkent. Látjuk tehát, hogy az egyedülállók nők egy jelentős része a gyermekeit egyedül nevelő anya, és a férfiak között is sokan gyermekesek.

²³ Feltételezzük, hogy az özvegy, az elvált és a házas külön élő egyedülállók a házas kapcsolat megszakadása és a kérdés között nem éltek élettársi kapcsolatban.

3. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves népesség gyermekszáma, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.
 Megjegyzés: A számítás a válaszadók minden élve született gyermekét tartalmazza, függetlenül attól, hogy a kérdezés időpontjában vele él-e és életben van-e.

Gyermekszám	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
0	45,9	17,8	24,6	17,3	14,6	19,5
1	21,1	19,7	21,9	38,0	20,6	24,5
2	13,9	24,2	23,9	34,4	34,5	31,0
3 vagy több	19,1	38,4	29,6	10,3	30,4	25,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag	0,11	1,74	2,03	0,27	1,38	1,79
Férfiak						
0	98,2	37,8	9,6	96,9	46,6	18,0
1	1,5	29,6	23,0	2,4	24,9	29,5
2	0,3	23,6	48,1	0,3	20,3	33,7
3 vagy több	0,0	9,0	19,3	0,4	8,2	18,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lényeges kérdés, hogy az egyedülálló párkapcsolati helyzet mennyire tartós vagy átmeneti az egyének életében. Azok esetében, akik még sosem éltek partnerkapcsolatban, a „tartósság” egyszerűen az életkor függvénye. Ezért az egyedülállók azon csoportjában vizsgáltuk meg, hogy mióta nincs partnerük, akik korábban már éltek házasságban vagy élettársi kötelékben (4. táblázat). 2001 és 2016/17 között az egyedülálló élethelyzet átlagos hossza 7,3-ról 6 évre csökkent, vagyis némileg csökkent az egyedülálló időszak tartóssága. Ezen belül növekedett a legfeljebb öt éve és csökkent a tíz vagy több éve egyedülállók aránya. A nemek közötti különbség növekedett, és 2016/17 fordulóján a férfiak között több olyan egyedülállót találunk, akinek legfeljebb öt éve

bomlott fel az utolsó párkapcsolata, míg a nők körében nagyobb arányban vannak az öt évnél régebben egyedülállók. Ez összefügghet azzal, hogy a nők pártalálását jelentősen nehezíti, ha gyermekük van, míg a férfiaknál nincs ilyen összefüggés (Murinkó és Szalma 2016). Azok körében, akik korábban már éltek párkapcsolatban, több okból csökkenhetett az egyedülálló helyzet tartóssága. A párkapcsolati dinamika általános növekedése miatt több kapcsolat bomlik fel, így többen vannak egyszerre jelen a „párválasztási piacon”, ami megkönnyítheti a párkeresést. Szintén könnyebben találnak új partnert a gyermektelenek, mint a szülők, és nőtt a gyermektelenek aránya az egyedülállókon belül.

4. táblázat: Az egyedülálló, korábban már párválasztásban élt 30–49 éves nők és férfiak mióta egyedülállók, 2001 és 2016/17 (%) Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Mióta egyedülálló?	2001			2016/17		
	Nők	Férfiak	Összesen	Nők	Férfiak	Összesen
Legfeljebb 1 éve	10,2	11,3	10,6	16,4	13,9	15,4
1–2 éve	17,0	21,0	18,4	20,3	23,0	21,4
3–5 éve	20,2	18,3	19,5	19,0	25,4	21,6
6–9 éve	19,3	18,0	18,8	18,5	18,7	18,6
10–14 éve	16,0	19,9	17,4	12,4	11,0	11,9
15 éve vagy régebben	17,3	11,5	15,3	13,4	8,0	11,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag (év)	7,59	6,83	7,32	6,31	5,47	5,96

A 30–49 éves egyedülállók iskolai végzettsége valamivel alacsonyabb, mint a párkapcsolatban élőké: több alapfokú és kevesebb felsőfokú végzettségűt találunk a partner nélkül élők, mint a házas- vagy élettársukkal élők körében (5. táblázat). Az egyedülálló férfiak két csoportjának iskolai végzettsége nem tér el lényegesen egymástól, a nők esetében azonban több diplomást találunk a párkapcsolatban még sosem élt egyedülállók, mint egy korábbi kapcsolat felbomlása után egyedül maradtak körében. Különösen feltűnő nemi különbség, hogy a kapcsolatban még nem élt nők iskolázottsága jóval magasabb, mint a hasonló helyzetű férfiaké. Hasonló végzettségbeli különbségeket talált

Utasi (2002: 120) is, aki az iskolázottsági hierarchia két pólusán elhelyezkedő egyedülállók esetében más-más okokat feltételezett. Az alacsonyan iskolázottak esetében a hátrányok halmozódását jelezheti a párkapcsolat hiánya: az iskolai expanzió következtében egyre inkább egy szelektált csoportról van szó, amelyhez rossz gazdasági helyzet, községi lakóhely és egyéb hátrányok társulhatnak, amelyek nem teszik vonzóvá az illetőt a „párkapcsolati piacon”. A diplomások körében pedig valószínűleg inkább az individualizálódás, a párkapcsolatokkal kapcsolatos magasabb elvárások gátolják a partnerkapcsolat létrejöttét és fennmaradását (Sántha 2008).

5. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves nők és férfiak iskolai végzettség szerinti összetétele, 2001 és 2016/17 (%) Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Iskolai végzettség	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Legfeljebb 8 osztály	18,8	26,8	24,2	13,8	13,9	12,3
Szaktanulmányok, szakiskola	14,0	24,7	25,0	13,8	25,1	20,1
Érettségi	32,6	33,8	33,7	27,3	28,8	30,7
Diploma	34,6	14,8	17,1	45,2	32,3	37,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Legfeljebb 8 osztály	27,5	25,4	14,4	18,6	13,2	10,6
Szaktanulmányok, szakiskola	43,9	46,9	47,2	32,4	39,9	35,8

Iskolai végzettség	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Férfiak						
Érettségi	18,7	19,4	23,5	33,4	28,2	27,8
Diploma	9,9	8,3	14,9	15,7	18,8	25,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egyedülálló nők foglalkoztatás szintje magasabb, a férfiaké pedig alacsonyabb, mint a partnerrel élő társaiké (6. táblázat). A rokkantnyugdíjasok és a munkanélküliek aránya magasabb az egyedülállók, mint a házas- vagy élettársi kapcsolatban élők körében, míg többen vannak gyermekgondozási szabadságon a párkapcsolatban élők, mint az egyedülállók körében. Az egyedülálló férfiak munkaerő-piaci helyzete 2001-ben különösen hátrányos volt. Az alkalmazottak és az önállók körében az egyedülálló férfiak a partnerrel élőket meg-

haladó arányban végeztek alkalmi, megbízásos vagy határozott idejű munkát, míg a nők körében nem mutatkozott lényeges eltérés (6. táblázat).

A felbomlott párkapcsolat után partner nélkül élők sokkal rosszabbnak ítélik meg a háztartásuk jövedelmi helyzetét, mint azok, akik egész életükben egyedülállók voltak, a legjobbnak pedig a házas- vagy élettárssal élők tartják a jövedelmi helyzetüket. Ez a megállapítás a nőkre és a férfiakra, 2001-re és 2016/17-re egyformán igaz.

6. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves nők és férfiak gazdasági aktivitás szerinti összetétele és a bizonytalan munkaerő-piaci helyzetűek aránya az alkalmazott vagy önálló, 30–49 éves nők és férfiak körében, 2001 és 2016/17 (%)

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzések: A tanulók, a háztartásbeliek, az öregségi és az özvegyi nyugdíjasok és a gyese, gyeden vagy gyeten levő férfiak az alacsony elemszám miatt az „egyéb inaktív” kategóriában szerepelnek. Azokat az alkalmazottakat és önállókat soroltuk a bizonytalan munkaerő-piaci helyzetűek közé, akik a kérdés időpontjában alkalmi jellegű, megbízásos vagy határozott idejű munkaviszonyban álltak.

	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Gazdasági aktivitás						
Alkalmazott, önálló	77,7	72,9	68,5	77,1	81,4	75,2
Rokkantnyugdíjas	10,9	8,5	6,2	7,6	4,1	1,2
Gyeden, gyesen, gyeten van	1,9	3,5	10,8	1,1	3,6	15,6
Munkanélküli	3,7	9,0	6,1	7,8	4,9	3,3
Egyéb inaktív	5,9	6,2	8,5	6,5	5,9	4,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bizonytalan munkaerő-piaci helyzet						
Jellemző	5,7	8,2	6,0	9,2	11,1	8,3
Nem jellemző	94,3	91,8	94,0	90,8	88,9	91,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Gazdasági aktivitás						
Alkalmazott, önálló	69,0	63,7	84,6	88,0	87,9	95,1
Rokkantnyugdíjas	15,0	14,6	5,7	4,3	4,3	0,5
Gyeden, gyesen, gyeten van	12,3	15,6	7,1	6,1	5,8	3,0
Munkanélküli	3,7	6,1	2,6	1,7	2,1	1,5
Egyéb inaktív	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Férfiak						
Bizonytalan munkaerő-piaci helyzet						
Jellemző	13,7	19,4	7,8	12,5	8,8	6,7
Nem jellemző	86,3	80,6	92,2	87,5	91,2	93,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az ezredforduló óta jelentősen emelkedett az egyedülállók körében az egyedül, egyszemélyes háztartásban élők aránya (7. táblázat). Míg 2001-ben az egyedülálló nők 18 és a férfiak 28%-a, 2016/17-ben a partner nélküli nők 26 és a férfiak 44%-a élt egyedül. Az egyedülálló, korábban már partnerkapcsolatban élt nők kisebb arányban élnek egyedül, mint a férfiak, mert a gyermekes párok párkapcsolatának felbomlása után a gyermekek az esetek döntő többségében az anyával maradnak.

Az egyedülállók jelentős része együtt él az édesanyjával és/vagy az édesapjával. 2001 óta csökkent a szülői háztartásban élő egyedülállók aránya, és mindkét időpontban magasabb a férfiak és a partnerrel még sosem éltek körében, mint a nők és a felbomlott kapcsolat

után egyedülállóvá váltak esetében. Azoknak az egyedülálló férfiak, akiknek még nem volt partnere, 2001-ben 74%-a, 2016/17-ben 60%-a élt együtt a szüleivel.

A saját gyermekekkel együtt élő egyedülállók arányában fontos szerepe van annak, hogy egyáltalán milyen arányban rendelkeznek gyermekkel, és egy válás vagy szétköltözés után melyik partnernél maradnak a gyermekek. Rendszerint ez az édesanya, így egy kapcsolat felbomlása után egyedülállóként élő nők jóval nagyobb arányban élnek a gyermekekkel közös háztartásban, mint a férfiak. A gyermektelen egyedülállók arányának növekedése miatt a pár nélküli nők és férfiak mindkét csoportjában csökkent a gyermekkel élők részesedése.

7. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves nők és férfiak háztartásának összetétele, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Háztartás- összetétel	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Egyszemélyes háztartásban él	27,4	15,4	–	37,2	21,9	–
Szüleivel él	54,7	16,4	5,5	43,5	21,3	4,1

Háztartás- összetétel	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Gyermekeivel él	6,8	77,0	89,1	9,2	65,1	84,6
Férfiak						
Legfeljebb 8 osztály	27,5	25,4	14,4	18,6	13,2	10,6
Egyszemélyes ház- tartásban él	18,7	38,8	–	36,4	52,0	–
Szüleivel él	74,0	42,1	5,3	59,5	37,0	4,2
Gyermekeivel él	0,9	17,4	83,5	0,7	11,5	75,9

Az egyedülálló harmincas és negyvenes nők nagyobb arányban laknak nagyvárosban (Budapesten vagy megyei jogú városban) és ritkábban élnek kisebb városban vagy községben, mint a házas- vagy élettárssal élő társaik (8. táblázat). A férfiak különböző párkapcsolati csoportjai sokkal kevésbé térnek el egymástól, mint a nőké. Összességében az egyedülálló nők 46%-a, a partner nélküli férfiak 32%-a él nagyvárosban.

A különbség összefügghet azzal, hogy a községekben erősebb a párkapcsolatokkal kapcsó-

latos hagyományos értékrend és elvárások, és a kevésbé „partiképes” (alacsony iskolázottságú, nem foglalkoztatott, a szülői háztartásban élő) férfiak azok, akik 30 éves koruk után is egyedülállók. Ezzel szemben a nagyvárosokban erősebb az individualizáció, több a magasan képzett fiatal, aki későbbre halasztja a párvalasztást. A diplomás, városi egyedülálló nők számára nehezíti a társtalálást, hogy kevesebb a képzett egyedülálló férfi, mint a nő (Utasi 2002: 129–131).

8. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–40 éves nők és férfiak lakóhelyének településtípusa, 2001 és 2016/17 (%)
Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Településtípus	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Budapest	25,3	23,9	15,1	19,9	22,3	15,3
Megyei jogú város	23,0	24,4	19,7	26,3	23,5	21,8
Egyéb város	23,1	25,0	28,3	29,0	29,7	32,2

Településtípus	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettárssal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Budapest	18,0	17,4	15,4	13,2	19,7	16,9
Megyei jogú város	14,8	19,4	19,8	20,6	22,5	19,3
Egyéb város	27,0	27,7	27,5	35,1	34,5	32,4
Község	40,2	35,6	37,3	31,1	23,3	31,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TERVEK ÉS VÁRAKOZÁSOK

Az egyedülállók közül többen szeretnék (további) gyermeket, mint a párkapcsolatban élők, és az egyedülállókon belül a legmagasabb gyermekvállalási hajlandósággal azok rendelkeznek, akik (még) nem éltek házasságban vagy élettársi kötelékben (9. táblázat). Azonban ha a párkapcsolatban még sosem élt egyedülállók csoportjában összevetjük ezeket az értékeket a gyermektelen egyedülállók 90% fölötti arányával (lásd 3. táblázat), akkor azt látjuk, hogy korántsem minden gyermek-

telen egyedülálló tervezi a gyermekvállalást. A párkapcsolat hiánya és a gyermekvállalási szándék hiánya közötti okság irányát azonban nem ismerjük: lehetséges, hogy tartós partnerkapcsolat hiányában nem terveznek gyermeket, mivel a gyermekvállalás egyik alapvető feltétele az esetükben hiányzik, de az is lehet, hogy mivel nem akarnak gyermeket, a párkapcsolat kialakítása sem sürgető a számukra.

9. táblázat: Az egyedülálló és a párkapcsolatban élő 30–49 éves nők és férfiak gyermekvállalási szándéka, 2001 és 2016/17 (%)
 Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel első (2001) és ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzések: Az első hullámban a kérdés arra vonatkozott, hogy szeretné-e, ha (a meglevőkön kívül) születne még gyermeke, az ötödik hullámban pedig az elkövetkező három éven belüli gyermekvállalási tervre kérdeztek rá, egy további kérdés pedig azt tudakolta, hogy ha három éven belül nem születik gyermekük, valamikor később szeretnék-e. A táblázatban az ötödik hullám adatiban a három éven belül és a három éven túl gyermeket tervezők is szerepelnek. A kérdést 2001-ben a 46 év alatti nőknek és az 51 év alatti férfiaknak, 2016/17-ben pedig a 49 év alatti nőknek, a 49 év alatti női partnerrel rendelkező férfiaknak és az 59 év alatti egyedülálló férfiaknak tették fel. A 2001-es kérdésben a várandósok és partnereik az „igen” kategóriába kerültek és a válaszlehetőségek között szerepelt a „nem lehet több gyermeke” opció, míg 2016/17-ben a terhesektől a hamarosan megszületendő gyermeket követő újabb gyermek vállalásának szándékára kérdeztek rá és a „neki vagy partnerének nem lehet gyermeke” opció csak egy előzetes szűrő kérdésben szerepelt.

Gyermek vállalási szándék	2001			2016/17		
	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él	Egyedülálló		Házas- vagy élettársal él
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere		(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	
Nők						
Igen	56,4	21,7	19,1	44,8	22,0	18,7
Nem	28,9	63,5	70,4	49,3	76,1	79,3
Nem lehet (több) gyermeke	5,1	11,2	8,2	3,1	1,7	1,3
Nem tudja	9,6	3,6	2,3	2,8	0,2	0,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak						
Igen	62,9	39,7	26,4	60,2	38,5	30,7
Nem	22,6	51,1	66,1	38,4	61,0	68,6
Nem lehet (több) gyermeke	2,5	2,2	4,2	1,1	0,5	0,3
Nem tudja	12,0	7,0	3,3	0,3	0,0	0,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Nagyobb a házasságot tervezők aránya, ha az egyedülálló válaszadó még sosem élt párkapcsolatban, mint ha egy vagy több felbomlott házasság vagy élettársi kapcsolat állna mögötte (10. táblázat).

Az általunk vizsgált egyedülálló válaszadók egy része rendelkezik külön élő (living apart together, LAT) partnerrel: 2001-ben 17%-uknak, 2016/17-ben 21%-uknak volt tartós partnere, akivel nem éltek közös háztartásban. Egy külön élő partner esetén sokkal realitásabb az a terv, hogy a közeljövőben összeköltözenek vagy akár összeházasodjanak, ennek megfelelően a LAT kapcsolatban élők közül többen rendelkeznek párkapcsolati tervekkel, mint a „teljesen” egyedülállók. Ha van

külön élő partnerük, a válaszadók 70%-a szeretne vele három éven belül összeköltözni, az esküvőt pedig a LAT partnerrel rendelkező nők 40, a férfiak 46%-a tervezi. Ha különélő partnerük sincsen, csak minden harmadik egyedülálló nő és minden második partner nélkül élő férfi tervezi, hogy három éven belül élettársi kapcsolatot létesít.

A vizsgált kérdések viszonylag konkrét, rövid távú párkapcsolati tervekre vonatkoztak, emiatt lehetséges, hogy a különélő partnerrel nem rendelkezők többsége nem tervezi az együttélést. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy nem vágyik arra, hogy tartós párkapcsolata legyen (l. Utasi 2004; Tóth 2018).

10. táblázat: Az egyedülálló 30–49 éves nők és férfiak három éven belüli együttélési és házasságkötési szándéka, 2016/17 (%)
Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzés: A kérdések a következőképpen hangzottak: „Szándékában áll-e férjhez menni/megnősülni az elkövetkező 3 évben?”, „Szándékában áll-e összeköltözni egy partnerrel az elkövetkező 3 évben?”.

	Nők				Férfiak			
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	Van LAT partnere	Nincs LAT partnere	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	Van LAT partnere	Nincs LAT partnere
Együttélési szándék								
Igen	42,4	43,9	71,4	34,7	51,6	55,1	70,2	49,2
Nem	57,6	56,1	28,6	65,3	48,4	44,9	29,8	50,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Házasságkötési szándék								
Igen	31,2	26,2	39,5	23,8	37,5	24,9	45,5	28,5
Nem	68,8	73,8	60,5	76,2	62,5	75,1	54,5	71,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A következő két táblázat segít megértenünk, hogy mit gondolnak az egyedülállók a partnerrel való együttélés előnyeiről és hátrányairól, milyen várakozásaik vannak, és mennyire érzékelik a környezet nyomását arra nézve, hogy párkapcsolatot alapítsanak.

Csak két terület van, amelyben a válaszadók az élettársi együttéléstől javulást várnak: az egyik ilyen terület a boldogság, elégedettség, a másik pedig a nemi életük (11. táblázat). Azonban a nők harmada és a férfiak ötöde szerint nem változna a szexuális életük, mintegy egyharmad pedig úgy gondolja, hogy nem lenne elégedettebb vagy boldogabb, ha együtt élne egy partnerrel. Lehetséges, hogy ők elégedettek az egyedülálló életformájukkal, esetleg különő partnerkapcsolatuk van és egy összeköltözéstől nem várnak pozitív változást, vagy a korábbi partnerkapcsolati vagy párkeresési kudarcaik fényében már nem bíznak abban, hogy partnerük lesz.

Az anyagi helyzetük javulását elsősorban a nők várják, azt pedig inkább a férfiak gondolják, hogy ha párkapcsolatban élnének, a szülők és a környezet, a barátok jobb véleménnyel lennének róluk.

Több olyan terület van, amelyben a válaszadók többsége nem vár változást: ilyen a munkahe-lyi kilátások, hogy szabadon megtehessek, amit akarnak, és mások véleménye. Egyetlen terület sincs, amelyben az egyedülállók többsége a helyzete romlását várná egy párkapcsolattól. A helyzetük romlását a legnagyobb arányban a cselekvési szabadság területén várják, és a férfiak egy része attól is tart, hogy romlana az anyagi helyzete.

Az egyedülállók két csoportja általában nagyon hasonlóan vélekedik egy együttélés várható hatásairól, és ha van különbség, legtöbbször a már párkapcsolatban élt egyedülállók véleménye pozitívabb, mint azoké, akik még nem éltek együtt partnerrel. Ez alól csak a szülők, barátok és a környezet véleménye jelent kivételt: a partnerrel még nem élt férfiak szerint sokat javítana a családjuk és ismerőseik róluk kialakított véleményén, ha összeköltöznének valakivel, míg kevésbé gondolják ezt azok az egyedülálló férfiak, akiknek már volt élet- vagy házastársuk. Az egyedülálló harmincasok és negyvenesek többsége nem érzékel a környezete részéről olyan elvárást, hogy együtt kellene élniük egy partnerrel.

11. táblázat: Az egyedülálló 30–49 éves nők és férfiak véleménye az összeköltözésnek az életük különböző területeire gyakorolt várható hatásáról, 2016/17 (%)

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel ötödik (2016/17) hulláma, saját számítás.

Megjegyzés: A kérdés a következőképpen hangzott: „Tegyük fel, hogy elkövetkező három évben Ön összeköltözik egy partnerrel. Kérem, a 12. válaszlap segítségével mondja meg, hogy ha együtt élne valakivel, az hogyan hatna az alábbiakra?”

Ha együtt élne egy partnerrel, az hogyan hatna...	Nők		Férfiak	
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere
arra, hogy szabadon megtehesse, amit akar?				
rosszabb lenne	31,3	27,2	33,1	30,5
sem jobb, sem rosszabb	59,5	58,1	52,0	49,1
jobb lenne	9,2	14,7	14,9	20,4

Ha együtt élne egy partnerrel, az hogyan hatna...	Nők		Férfiak	
	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere	(Még) nem volt partnere	Már volt partnere
a munkahelyi kilátásaira?				
rosszabb lenne	7,1	7,8	7,9	5,0
sem jobb, sem rosszabb	88,5	80,5	82,5	82,6
jobb lenne	4,4	11,7	9,6	12,4
az anyagi helyzetére?				
rosszabb lenne	8,1	9,7	22,5	20,7
sem jobb, sem rosszabb	50,3	38,2	50,7	47,0
jobb lenne	41,6	52,1	26,8	32,3
a szexuális életére?				
rosszabb lenne	0,0	1,9	2,5	1,7
sem jobb, sem rosszabb	35,8	27,0	18,6	21,1
jobb lenne	64,2	71,1	78,9	77,2
a szülei Önről alkotott véleményére?				
rosszabb lenne	3,0	5,3	1,6	3,9
sem jobb, sem rosszabb	75,3	76,5	53,2	57,2
jobb lenne	21,7	18,2	45,2	38,9
a környezete, barátai Önről alkotott véleményére?				
rosszabb lenne	4,0	4,2	0,8	1,7
sem jobb, sem rosszabb	76,8	78,3	59,3	69,5
jobb lenne	19,2	17,5	39,9	28,8
arra, hogy boldog és elégedett legyen az életben?				
rosszabb lenne	3,5	3,2	1,5	2,1
sem jobb, sem rosszabb	39,2	37,3	34,7	30,9
jobb lenne	57,3	59,5	63,8	67,0

ÖSSZEGRZÉS

Az elemzésünkben a harmincas és a negyvenes éveikben járó, élet- vagy házastárs nélkül élő egyedülállókat vizsgáltuk társadalmi-demográfiai jellemzőik, terveik és várakozásaik szempontjából. Az elemzéshez az Életünk fordulópontjai panelkutatás első (2001) és ötödik (2016/17) kérdezési hullámaiból származó adatokat használtuk. Az adatforrás lehetővé tette, hogy több szempontból is összehasonlítsuk egymással az egyedülálló nők és férfiak helyzetét az ezredfordulón és napjainkban. Megkülönböztettük egymástól azokat az egyedülállókat, akik (még) nem éltek tartós párkapcsolatban, és azokat, akik egy felbomlott élettársi együttélés vagy egy válás után maradtak egyedül.

Az egyedülállók aránya 2001 és 2011 között minden korcsoportban nőtt, az egyedülálló életforma terjedése azonban a 2010-es években sem a harmincasok–negyvenesek körében, sem a teljes népességben nem folytatódott. Ennek legfőbb oka az, hogy az első tartós párkapcsolat és az első házasságkötés későbbre halasztásának évtizedes trendje megállt, és a halandóság és a nemek közötti halálozási különbség lassan javul.

Napjainkban a 30 és 49 év közötti népesség mintegy negyede–harmada nem él házasságban vagy élettársi kapcsolatban, és az egyedülállók 42%-a korábban sem élt tartós párkapcsolatban. 2001 és 2016/17 között nőtt az egyedülállókon belül azok aránya, akik még nem éltek együtt partnerrel és nem voltak házasok. A férfiak körében magasabb az egyedülállók aránya, akik még sosem éltek párkapcsolatban, míg több nő maradt egy korábban felbomlott élettársi együttélést vagy házasságot követően egyedül. A negyvenes korosztály aránya növekedett az egyedülállókon belül, 2016/17-re elérte a 45%-ot, tehát nem csak a fiatalokra jellemző, hogy nem rendelkeznek párkapcsolati tapasztalattal. A felbomlott párkapcsolat után egyedül maradtak többsége gyermekes (az egyedülállók

nők egy jelentős része a gyermekeit egyedül nevelő anyja), de a gyermekszámuk elmarad az azonos korú, párkapcsolatban élő népességtől. Az egyedülálló párkapcsolati helyzet tartóssága csökkent, vagyis miközben a párkapcsolatok halasztása és növekvő bomlénysága miatt egyre több az egyedülálló, a partner nélküli helyzetből való kilépés is könnyebbé vált.

A 30–49 éves egyedülállók iskolai végzettsége valamivel alacsonyabb, társadalmi-gazdasági helyzete rosszabb, mint a párkapcsolatban élőké. Jellemző nemi különbség, hogy a kapcsolatban még nem élt nők átlagos iskolázottsága jóval magasabb, mint a hasonló helyzetű férfiaké, és az egyedülálló nők közül többen élnek nagyvárosban, mint a pár nélküli férfiak. Az ezredforduló óta nőtt az egyedülállók között az egyedül élők és csökkent a szüleikkel közös háztartásban lakók aránya. A korábban párkapcsolatban élt egyedülálló nők gyakran alkotnak a gyermekeikkel egyszülős családot, míg a férfiak nagyobb valószínűséggel élnek egyedül vagy a szüleikkel.

Az egyedülállók gyermekvállalási szándéka magasabb, mint a párkapcsolatban élőké, de figyelembe véve, hogy sok egyedülálló gyermektelen vagy csak egy gyermeke van, a gyermekvállalást tervező egyedülállók aránya alacsonynak mondható. Az egyedülállók mintegy fele szeretne három éven belül összeköltözni egy partnerrel, házasságkötést pedig a férfiak harmada és a nők negyede tervez. Ha van külön élő partnerük, sokkal realitásabb az a terv, hogy a közeljövőben összeköltözzenek vagy akár összeházasodjanak, ennek megfelelően a LAT kapcsolatot fenntartók nagyobb arányban rendelkeznek párkapcsolati tervekkel, mint a külön élő partnerrel sem rendelkező egyedülállók.

Egy partnerrel való összeköltözéstől a legtöbb egyedülálló azt várja, hogy boldogabbak, elégedettebbek legyenek, és hogy javuljon a szexuális életük. Az anyagi helyzetük

javulását elsősorban a nők várják, azt pedig inkább a férfiak gondolják, hogy ha párkapcsolatban élnének, a szüleik és a környezetük, a barátaik jobb véleménynyel lennének róluk. A helyzetük romlását a legnagyobb arányban a cselekvési szabadság területén várják, és a férfiak egy része attól is tart, hogy romlana az anyagi helyzete. Az egyedülálló harmincasok és negyvenesek többsége nem érzel a környezete részéről olyan elvárást, hogy együtt kellene élniük egy partnerrel, és a párkapcsolatban még sosem élt egyedülálló férfiak érzik a legnagyobb arányban a szüleik, a rokonaik vagy (kisebb részben) a barátaik ilyen irányú nyomását. Bár az utóbbi években a szingli-jelenség a társadalomtudományi kutatásokban kisebb szerepet

kap és kisebb a téma újdonságértéke, mint az ezredforduló környékén, az elmúlt 10–15 év változásainak fényében érdemes ismét napirendre tűzni a kérdést. A korábbi vizsgálatok pont abban az időszakban zajlottak, amikor a párkapcsolati magatartás a legdinamikusabb átalakuláson ment keresztül. A változások dinamikája mára csökkent, kialakulóban egy új „standard” párkapcsolati magatartás és életút, amelyben az egyedülálló életforma is helyet kap. Ezért úgy gondolom, érdemes ismét foglalkozni az egyedülállókkal, a „szinglikkel”, további kutatások keretében feltárni, milyen jellemző altípusok különíthetők el e meglehetősen sokszínű csoporton belül, és hogyan alakul az életútjuk és jóllétük.

Felhasznált irodalom

- Beck, Ulrich (1992) *Risk society: Towards a new modernity*. London: Sage.
- Giddens, Anthony (1992) *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Lesthaeghe, Ron (1996) The second demographic transition in Western countries: An interpretation. In: Karen Oppenheim Mason and An-Magritt Jensen (eds.) *Gender and family: Change in industrialised countries*. Oxford: Clarendon Press, 17–62.
- Makay Zsuzsanna (2018) Válás. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, 29–45.
- Mills, Melinda and Hans-Peter Blossfeld (2013) The second demographic transition meets globalization: A comprehensive theory to understand changes in family formation in an era of rising uncertainty. In: Ann Evans and Janeen Baxter (eds.) *Negotiating the life course: Stability and change in life pathways*. Dordrecht: Springer, 9–33.
- Murinkó Livia és Rohr Adél (2018) *Párkapcsolat, házasságkötés*. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, 9–28.
- Murinkó Livia és Spéder Zsolt (2015) *Párkapcsolatok*. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2015: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, 9–26.
- Murinkó Livia és Spéder Zsolt (szerk.) (2016) *Felhasználói kézikönyv az Életünk fordulópontjai panelkutatás 1–4. hullámához*. (KSH NKI Kutatási Jelentések 97.) Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Murinkó Livia and Szalma Ivett (2016) Fatherhood and men's second union formation: Norway, France and Hungary, 1980s–2000s. In Dimitri Mortelmans, Koenraad Matthijs, Elisabeth Alofs and Barbara Segaert (eds.) *Changing family dynamics and demographic evolution: The family kaleidoscope*. Cheltenham: Edward Elgar, 179–213.
- Perelli-Harris, Brienna and Theodore P. Gerber (2011) Nonmarital childbearing in Russia: Second demographic transition or pattern of disadvantage? *Demography*, 48(1), 317–342.
- Rövid Irén (2018) Pillanatfelvétel a szinglikről: A szinglik általános és területi jellemzői a népszámlálási adatok alapján. *Területi Statisztika*, 58(3), 302–318.
- Sántha Ágnes (2008) *Fiatal egyedülállók a párkapcsolatról: Nemi szerepek és szerepelvárások a házastársi és élettársi viszonyban*. In: Némédi Dénes és Szabari Vera (szerk.) *KÖTŐ-JELEK 2007*. Budapest: ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola, 71–88.

- Sántha Ágnes (2012) The turning points of the single life course in Budapest, Hungary. In: Karla B. Hackstaff, Feiwei Kupferberg and Catherine Négroni (eds.) *Biography and turning points in Europe and America*. Bristol: Policy Press, 167–185.
- Somlai Péter (1999) A sokféleség zavara: A családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia*, 42(1–2), 38–47.
- Spéder Zsolt (2005) Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 48(3–4), 187–217.
- Tóth Noémi (2018) A szingli nők romantikus kötődése, önértékelése, és élettellel való elégedettsége. *Impulzus*, 5(1), 1–19.
- Tóth Olga (1999) Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban. In: Pongrácz Tiborné és Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások: Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 1999*. Budapest: TÁRKI, Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkársága, 53 – 62.
- Utasi Ágnes (2002) A fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélye. In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné és Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001*. Budapest: TÁRKI, Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkársága, 113–133.
- Utasi Ágnes (2004) *Feláldozott kapcsolatok: A magyar szingli*. Budapest: MTA Politikatudományi Intézete.
- van de Kaa, Dirk J. (1987) Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1–59.